

МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШГАН ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ЎҚИТУВЧИ ФАОЛИЯТИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

**Г.Боймуродова,
ЎзПФИТИ катта илмий
ходим-изланувчиси**

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов ўзининг “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарида қуйидагиларни таъкидлаган: “... агарки дунё иморатлари ичида энг улуғи мактаб бўлса, касбларнинг энг шарафлиси устоз ва мураббийликдир”. У ўз фикрини давом эттириб: “... ўқитувчи, наинки, синф хонасига фойз ва зиё олиб кирадиган, балки минг-минглаб қалбларга эзгулик ёғдусини бахш этадиган мўътабар зотдир”, дейди.

Жумладан Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида: “Ўқитувчилар, педагоглар ва тарбиячиларнинг каттагина қисми яхши тайёргарлик кўрмаганлиги, уларнинг билим ва касб савияси пастлиги жиддий муаммо бўлиб қолмоқда, малакали педагог кадрлар етишмаслиги сезилмоқда”, деб алоҳида таъкидланган эди. Бу ҳолат айниқса модернизациялашган таълим шароитида яққол сезилмоқда.

Таълимни бошқаришнинг паст даражаси ўқитувчининг тайёр эмаслиги, инновацион жараёнларнинг номунтазамлилиги билан белгиланади. Жамиятнинг истиқболдаги тараққиёти интеграллашган таълим мазмунида ўзифодасини топиши керак. Унинг тизимли характерга эгалиги қуйидагилар ёрдамида аниқланади:

- 1)фан бизни ўраб турган билимлар тизими, ўз-ўзини ривожлантириш қонуниятлари ва механизмлари;
- 2)маданият жамият ва табиат ҳақидаги тушунчалар тимсоли сифатида, унинг эстетик баҳоси;
- 3) ахлоқ инсонлар орасида алоқа қоидалари сифатида;

4)мақсадни ифодаловчи ғоялар, алоҳида гуруҳларнинг қизиқишлар тизими;

5)таълим мулоқот шакли ва келажак авлодларга ўтмиш тажрибасини етказувчи восита сифатида, эстетик, ахлоқий ҳамда ғоявий қадриятлар келгуси авлодларга таълим воситасида етказилади.

Инсонпарварлик тизимини модернизациялаш ресурслар интеграциясигагина йўналтирилмаган, балки ахборотларнинг глобаллашуви шароитида баркамол шахсни шакллантиришга қаратилгандир. Инсонда объектив борлиқ, моддий олам ва ўз-ўзига нисбатан қадриятли муносабатларнинг таркиб топиши бунинг асосий омилларидан бири ҳисобланади.

Биз юқорида айтилганлар асосида қуйидаги учта хулосани баён қиламиз:

1) таълим ҳамда уни бошқаришда интеграллашган вазифаларнинг кучайиши, бу интеграцияда катта ва ечилмаган аҳамиятга эга ҳисобланган бир қатор қадриятлар ривожланишнинг йўналишини ташкил қилади;

2) ҳар томонлама уйғун ривожланган шахснинг аҳамияти сақлаб қолинади ва ривожланади; унинг маънавий қисмлари эса, таълим жараёнида қадриятлар сифатида намоён бўлади; шунинг учун ҳам таълим тизими ва жараёнида турли гуруҳларнинг мақсадлари ва қадриятлари ўзаро келишилган бўлиши лозим; ўқув жараёнининг барқарорлиги ва бошқарувчанлигини таъминлаш учун башоратнинг аҳамиятини кучайтириш назарда тутилади;

3)инновацияларнинг ўзига хос жиҳатлари шахснинг шахсий тажрибаси даражасида ҳосил бўлади ҳамда рефлексияда уларнинг бу жиҳатлари акс этади. Бу айниқса, анъанавий ва инновацион жараёнларнинг ўзаро алоқасида намоён бўлади. Бу унинг тадрижийлиги, динамиклиги, мураккаб дунёга мослашувчанлиги, ички интеграция ва ўз-ўзини ташкил қилиш.

Ўқитувчиларни модернизациялашган таълим шароитида касбий компетентлигини ривожлантиришда қуйидагиларга эътибор қаратиш

лозим: билишнинг умумилмий методларини жалб қилиш, ўйин ва имитацион моделлаштириш, амалий методикалар, масалан, сценарийли режалаштириш, уларнинг қўлланилиши танлов стратегиясини тақозо қилади. Диалогда мақсадга эришиш учун қадриятлар ва ресурслар билан келишиш лозим.

Жамият тараққиёти тенденциясига таянган ҳолда қадриятлар, мақсадлар ҳамда таълимнинг ривожланиш қонуниятлари, ўқитувчиларнинг узлуксиз малакасини ошириш тизимида қўйилган талаблар, инновацион янгиланишлар шароитида уйғунлашиш ва глобаллашиш, таълимни бошқаришда кўпроқ умуммаданий тамойилларга мурожаат қилиниши лозим, бунда:

- педагог кадрлар малакасини оширишда узвийлик ёки тадрижийлик тамойили;
- маънавиятлилик тамойили, маданиятга англаш тамойили, инсон ва таълимнинг қадрият эканлиги, таълим бериш фаолияти;
- ўқув жараёнини бошқаришга тизимли қадриятли ёндашиш тамойили, ўқитувчиларни модернизациялашган таълим шароитида ишлашга тайёрлашга оид илмий ёндашувларни муайян тамойилларга таянган ҳолда илгари суриш;
- ўзаро алоқаларни ҳисобга олиш тамойили, ривожланишда мунтазамлик ва номунтазамликнинг ўзаро биргаликдаги ҳаракатини ҳисобга олиш тамойили, агар мунтазам ривожланиш йўналиши кўп даражали инновацион жараёнларнинг қўзғалишини тузатишни назарда тутса;
- инсон фаолиятининг барча турларида концептуал билимларнинг тизимли-илмий моҳияти ортиши тамойили;
- ўқитувчиларни модернизациялашган таълим шароитида ишларига тайёрлашда олдинни кўра билиш ва башорат қилишнинг етакчилиги тамойили, бу қадриятли келишганлик ва қадриятли интилувчанлик сифатида эътироф этилади.

Худди мана шу тамойилларга таяниш натижасида айрим муҳим талаблар келиб чиқади. Ўқув жараёнини бошқаришнинг илмийлигини таъминлаш ҳамда маданиятлараро ҳамкорлик ва биргаликда фаолият кўрсатиш

имкониятларини кенгайтириш. Бунда: 1)фалсафий даражада—бу ижтимоий маданий контекстларнинг кенгайиши, таълим жараёни натижавий компонентининг қадриятли натижаланган қисмигача ривожлантириш;

2)умумилмий даражада—умумилмий аҳамиятга эга бўлган методларни қўллаш, жумладан, моделлаштириш, имитацион, ўйинга асосланган ўқув жараёни моделини ишлаб чиқиш; ўқув жараёнида фанлараро алоқадорликни кенгайтириш, бунда моделлаштириш ва башорат қилиш методларидан фойдаланиш, иқтисодий педагогик моделлаштириш ва ресурсли таълимий башорат қилиш;

3)муайян илмий даражада – таълим мазмунини лойиҳалаш қадриятларга йўналтирилган тизим сифатида ҳамда таълим технологияларининг ижтимоий маданий вазифаларини долзарблаштирувчи ҳодиса сифатида муҳим аҳамиятга эга; сценарийли режалаштириш методидан фойдаланиш ҳамда ўқув жараёнини бошқаришда тизимли динамик моделлаштириш ўқитувчи фаолиятининг асосини ташкил этиши лозим;

4)ўқитувчининг методика ва техникаси даражасида— индивидуал табақалаштирилган ёндашувни кучайтириш, таълимнинг узлуксизлиги тамойилига амал қилиш ҳамда бу жараёнда ўқувчининг шахсий ривожланишини таъминлаш муҳим аҳамиятга эга.

Ушбу тамойиллар ва қоидаларни амалиётга татбиқ этиш шарт-шароитлари ўқитувчиларни модернизациялашган таълим шароитида ишлашга тайёрлашнинг узлуксиз жараёнида жамият инновацион ривожланишининг муҳим аҳамиятга эга бўлган жиҳатларидан келиб чиққан ҳолда амалга оширилади. Ўқув жараёнини инновацион тарзда янгилаш жамиятнинг умумий қонуниятларига яхлит тарзда ҳамда ўқитиш қонуниятларига қисман таянган ҳолда амалга оширилади.

Ўқитувчиларни модернизациялашган таълим шароитида касбий компетентлигини ривожлантириш жараёнининг мазмунини аниқлаш ва

уни лойиҳалаш ҳам алоҳида долзарблик касб этади. Бунда узлуксиз тайёрлаш жараёнининг режаси, дастурлари, ўқув материалларини ишлаб чиқиш ниҳоятда зарур. Ўқув жараёни ва малака ошириш тизими орасида бир қатор аҳамиятли фарқларнинг бўлишига қарамасдан, ўқитувчиларни модернизациялашган таълим жараёнида ишлашга узлуксиз тайёрлаш тизимини тенглаштириш талаб қилинмоқда. Замонавий талабларни тадбиқ қилиш эҳтиёжига кўра, таълимнинг илмийлиги модернизациялашган таълим шароитида ўқитувчиларнинг касбий компетентлилигини ривожлантиришнинг муайян дастурини ишлаб чиқиш заруриятини кўрсатади. Шу билан бир қаторда, ўқитувчиларнинг индивидуал таълим йўналишларини ҳам белгилаш эҳтиёжи ҳам вужудга келади. Бунда модернизациялашган таълим мазмунини ўқув жараёнига тадбиқ этиш мақсадидан келиб чиққан ҳолда ёндашиш лозим.

Амалий кузатишлар шуни кўрсатадики, ўқитувчиларни модернизациялашган таълим шароитида касбий компетентлилигини ривожлантириш тизими ички майдонча мавқеига эга бўлиши лозим. Бу майдончада ўқитувчи ўқув жараёнининг янги мазмуни ва технологияларини синовдан ўтказиши зарур.

Юқорида айтилганлардан шундай хулоса келиб чиқадики, ўқитувчиларни модернизациялашган таълим шароитида ўқитувчиларнинг касбий компетентлилигини ривожлантириш педагогик фаолиятнинг ягона когнитив, аксиологик ва фаолиятга асосланган қисмлари уйғунлигини таъминлашга йўналтирилиши муҳим аҳамиятга эга. Ўқув жараёнини бошқариш юқорида айтилган тамойиллар ва қонуниятлар асосида амалга оширилгандагина, ривожлантирувчи аҳамият касб этади.

Ўзбекистонда таълим тизимини янгилаш, янги технологиялар билан бойитиш, мазкур жараёнда ўқитувчининг ўрни, унинг педагогик фаолиятини чуқур ўрганиш масалалари педагогика назарияси олдида турган муҳим вазифалардандир. Замонавий таълим назарияси кўплаб ривожланган

мамлакатларнинг таълим соҳасида эришган ютуқларини мужассамлаштирган бўлиб, улар ўзининг мақсад, вазифалари, мазмуни, миллий хусусиятлари ҳамда сифат кўрсаткичлари билан бир-биридан фарқланади. Зеро, биз юқорида таъкидлаб ўтган жараёнлар модернизациялашган таълим шароитида ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ривожлантиришда ўзига хосликни кўрсатади .